

Dominsvetovci.

F. S. Finžgar.

Prijetno takole pisanje ni. Ni za tistega, ki ga bere, še manj za onega, ki ga piše. Ali včasih pridejo trenotki in nanese čas, da se mora zapisati, in ni brez koristi, če se zapiše.

Nekoč sva se izprehajala s pokojnim Medvedom in sva se pogovarjala o »Dom in Svetu«: Kak je bil kot »samosrajčnik« — tako ga je nazval njegov oče, rajni dr. Lampe — kako rastle in se razrastel. Ob tem pogovoru, kot vselej ob literarnih pomenkih, se je Medved razvnel in s samo njemu lastno kleno besedo začel razglablјati: Zakaj je toliko nekdanjih sotrudnikov umolknilo? Ali je delo literatov krog »Dom in Sveta« zares odveč? Ali ne bi bilo boljše, da bi se človek lotil česarkoli in ne bi dalje ril po svojem srcu in razgrinjal njegovih gub in gubic svetu?

Na ta in podobna razmotrivanja je Medved odgovarjal:

»Če sam nimaš veselja do literarnega dela, drugi ti ga ne bodo dali.« »Če sam ne trpiš in če nisi v trpljenju skušan, ne boš imel kdovekaj svetu povedati.« »Pokojni dr. Lampe je bil svet in učen mož. Ali se spominjaš, ko je nama (zamižal je napol, se prijel za čelo in pravzaprav vzdihnil) rekel nekoč: Zapomnita si, da je dobra pesem in dobra povest resničen dar božji.« »Bodimo predvsem mi, ki smo iste črede, iskreni Dominsvetovci — mi, ki pišemo — pa ne samo mi, (Medved je jezno dostavil) tudi tisti naj bodo, ki jim pišemo.«

Tako je rešil Medved navedena vprašanja in jaz jih danes ne morem drugače. Kljub temu pa se hočem pri njih pomuditi.

Zakaj ste umolknili premnogi, ki smo nekđaj skupaj dominsvetovali?

V mladosti je vsak človek pesnik. Vsakemu pride dan, ko se nečesa zave, ko v njem zavre, ko planejo pene čez rob — zares redno samo pene — in si sam ne more kaj, da jih ne bi razodel, morda samo prijatelju, morda samo skriteму notesu. O teh ni govora. So drugi, pri katerih se je med penami takoj zasledilo zdravo vino in je pričalo, da mora biti na dnu tega napoja še več. In vendar ga ni bilo na dan — iz dna. Zakaj? Morda so čakali pobude in te med nami niso pričakali. Namesto tega so čuli, da se je reklo umetnikom s Cankarjem: »Prav je, da je tvoj havelok prozoren in da ti kruli po želodcu!« Morda so pa čakali ljubeznive besede, in ko je niso pričakali, so se za-

gradili v ozkem kotičku svojega poklica in so si sugerirali, da imajo toliko skrbi in dela, vse resnejšega in koristnejšega od literature, in so kar čez noč onemeli. Kdo bi jim zameril? Saj vendarle ni nič lažjega in lagodnejšega kot je tekom par let delovanja za vsakega samo njegov poklic — katerokoli vrste. Če hodiš petletja v urad, v šolo, ali po kateremkoli opravku, postaneš slednjic vendarle stroj, ki mu utegne biti delo vsled starosti nadležno, toda resničnega trpljenja in duševnega napora v tem ni. In ali nas ne mika vseh dolge far niente? Resnično duševno delo pa, naj je studij, naj je snovanje in ostvarjanje — to ni nikdar delo stroja, in če je resno, absorbira z nedosežno egoistično ljubosumnostjo vse tvoje moči, te prevzame tako popolnoma, da ga preneseš samo po Prešernovem: »Stanu se svojega spomni, trpi brez miru.« In prav zato, ko je pri nas na splošno kruto malo zmisla za te reči — Kranjec moj mu osle kaže — ti je treba neukrotljive notranje sile, železne volje, da kljub borbi za kruh, kljub šibam, ki te po pravici in po krivici bičajo, ostaneš — še delaven. Te besede niso teorija — to je doživljena resnica. Najrazličnejše posle sem že moral izvrševati, posle, ki so daleč od mojega pravega poklica, posle do smešnosti različne vrste, in vendar so vsi ti, včasih do fizične nepremagljivosti nakopičeni opravki v primeri z resnim literarnim delom čisto navadno rokodelstvo: kjer zvečer nehaš zabijati žeblice, tam se v jutro lotiš škarpeta in gre dalje. Naj se torej opusti oni tako krivični nazor, da je literarno ali katerokolisibodi umetniško delo pravzaprav le igrača, s katero preganjajo taki ljudje dolgčas sebi in drugim. To kraljestvo silo trpi in le silni ga nase potegnejo. Je pa resnica, da ti, ki kljub vsem mogočim nepravilnostim vztrajajo pri delu, nujno potrebujejo medsebojne vezi, potrebujejo nujno razgovora, debate, odkritosrčne medsebojne kritike, opore in tudi izpodbujanja na nova pota. Prav takisto pa je resnica, da je bilo doslej vsega tega krog »Dom in Sveta« — drugod ni bilo nič boljše — kruto malo, skoro nič. Zato naj bi bilo v bodoče krog »Dom in Sveta« drugače. Urednik mora biti tisto središče, ki vabi, ki združuje, ki vodi. Ni to lahka naloga za urednika, toda odločilna za napredek lista in literature sploh. Zato mora urednik svojo reč razumeti, mora poznati čisto jasno svoj cilj, mora biti odkritosrčen, potrpežljiv z nami in

ne sme dajati nikomur potuhe. Tak zbor delavcev — naj jih je tudi malo — samo da so možje, gre potem s svojim urednikom lahko preko vseh godrnjačev in kritikastrov za svojimi cilji in jih bo dosegel.

Drugi vzrok — po Medvedovem —, da marsikdo utihne, tiči v tem, da je njegovo notranje življenje prazno — »da mirno mu teče valovje srca«. »Qui non erat tentatus, quid scit?« Ni misliti, da bi bil tak človek manj vreden. Blagor mu! Ali dejstvo je: Vsaka takozvana »resnična« povest — pravzaprav ni povest, umetnina pa celo nikoli, ker ni ustvarjena. Prav takisto je pa vsako pisanje brez notranje sile, brez notranjega trpljenja in doživetja cingljanje in mlačva prazne slame, brez krvi, brez življenja. Le to, kar človek gorko občuti, kar zapiše takorekoč z lastno krvjo, samo to je vredno življenja in ga tudi resnično živi, naj so se sodobniki celo trudili na vse kripnje, da bi to živo klico zatrli, čez stoletje se ti vzdrami in prikljuje lepše nego kdaj, za kar je zgodovinskih dokazov dovolj. Vsled tega tudi tisti, ki živi kot ura točno, lagodno življenje, nima redno povoda, da bi se boril sam s seboj, da bi ril po srcu, da bi iskal, zakaj je ta človek tak in ne tak kot jaz. Taki so možje življenjske matematike, vsaka duša jim je pravzaprav v uniformi in drugačna ne sme in ne more biti, kot kaže uniforma. Če kdo zaide v hudo bijo, si mislijo nekako tako, kakor če pride človek v vročini do kopaljšča: naglo se sleče, pljusk v vodo. V življenju se stvari ne gode tako naglo. Vsak prepirček, vsako nesoglasje, vsaka zabloda in vsaka čednost ima tako silno globoke, vse križem prepletene korenine v človeških dušah. In kdor najgloblje prodre — do zadnjega vlakenca teh korenin, ta bo imel povedati svetu velike reči, ta je največji trpin — in največji umetnik.

Ali pa ni to razglabljanje in razgalovanje človeških src in duš odveč? Čemu je Lampe imenoval dobro pesem in dobro povest dar božji? Saj imamo trdne norme za življenje: mi kristjani božji dekalog, drugi svoje dekaloge. Da, prijetno bi to bilo, ko bi bil ta mikrokozmos, ki se mu pravi človek, tak kot žebliji, ki jih kuje stroj in za las vsi enaki kapljajo iz njega. Sto ljudi pa kuješ na enak način in se ti vsak po svoje izmaliči in niti dva enaka se ti ne posrečita. Prav zaradi tega je nujno, da so poleg norm še druga pota, ki vodijo človeka do metafizične trojice: verum, bonum, pulchrum. Ni za vsakega ta nujnost, kljub temu pa je splošna. Zakaj v človeku ne bo nikdar zamrl klic: panem et circenses. Kruha hoče človek in zabave. Umetnost

mu mora nuditi oboje. Ne samo zabave, kakor je marsikoga zmotna misel med nami. Tudi kruha — duševnega. Noben resnični umetnik še ni delal zaradi zabave. Nihče ne bo žrtvoval najlepših ur svojega življenja napornemu delu in trpljenju — za zabavo. To bi bil norec. Zato pa tudi nihče nima prav, če sodi, da je umetnost stvar, ki je le za povrhu, ki je odveč. Tudi človek krščanskega svetovnega nazora ne. Ali ni stotine perečih vprašanj, zapletenih niti, vročih bojov, ki jih izvojuje vsako človeško srce? Ali ni nujno, da so ljudje, ki se teh bojov, teh niti in teh vprašanj lotijo in posvetijo z umetnostjo vanje? Seveda bo ta umetnikova luč imela vedno refleks umetnikove notranjosti — odsev njegovega prepričanja, njegovega svetovnega nazora.

In zato si po svojem prepričanju, kljub temu, da sem vse prej nego tesnosrčen, drznem zahtevati od Dominsvetovcev več, nego se zahteva navadno, na primer: Le nekatoliška naj ne bodo dela katoliških leposlovcev. Do tega me sili lastni ustaljeni svetovni nazor in še marsikaj. Pred nekaj leti sem debatiral z učenim svobodomiselnim kritikom. Ta mož mi je rekel: Vi imate močno stranko, vi imate največjo tiskarno, vi imate gmotna sredstva in imate talente in vendar: ali so kulturni uspehi in dejanja le količkaj sorazmerna s temi faktorji? In sem moral priznati, da niso. Ko sem kasneje, kot često že prej, v samotnih urah motril to stvar, sem prišel do trdnega zaključka: V n a s n e k a j n i p r a v ! Kdo je temu kriv? Brez dvoma tudi naša vzgoja, kot se splošno misli in kar je satirično povedal Medved: Skrbno se ogibaj besede Bog; če jo zapišeš, jo zapiši vsaj z malo. Z vzgojo pa ves politični šunder slovenski, ki nas je tako poplitvil, da je sramota. Zato je bila nujna potreba, da se »Dom in Svet« nanovo orientira, se otrese vsake politične čobodre in zbere ljudi, ki morda ne svetniško, pa vendar resnično doživljajo in občutijo moč in ustvarjajočo silo vere; v njih delih bo žarelo to doživetje — ne po načinu pedagoško didaktične struje, tudi ne v frazarskem kriku politike, ampak jasno bo kot blisk. Nekaj takih bliskov je zadnje čase že zažarelo iz lista, pretrgalo megleno temačnost med nami in upam, da so to pojavi na »Dom in Svetovem« obnebju, ki inaugurirajo dobre letine.

Pojdi torej, »Dom in Svet« — ne več samosrajčnik, ne več boječ mladec — ti tridesetletni mož, pojdi možko v svet z vedrim čelom vdinjan samo resnici, pravici in lepoti: S teboj gre zvesta falanga starih in mladih

DOMINSVETOVCEV.